

SAMENVATTING LEZINGEN GENOOTSCHAPSDAG 2005

OCHTENDPROGRAMMA

Inventarisatie Houbenbergske

SOK, John Hageman

De werkgroep Gronoma van de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven (SOK) hebben het Houbenbergske in Groot-Welsden geïnventariseerd en deze inventarisatie in een rapport vastgelegd. De resultaten hiervan zijn ook gepubliceerd in SOK mededeling 41. Tijdens de lezing wordt ingegaan op de facetten van het onderzoek en de resultaten.

De Veldkrekkel in de Gemeente Roerdalen

Sprinkhanenstudiegroep, Wouter Jansen

De Veldkrekkel (*Grills campestris*) is de grootste krekkelsoort van Nederland met een hoofdkleur van zwart tot zwartbruin. De meeste Veldkrekels hebben gereduceerde vleugels en kunnen niet vliegen. De Veldkrekkel voedt zich met grassen en diverse kruiden en kleine insecten. De soort is zeer warmteminnend en komt voor op zandige terreinen met een open begroeiing, zoals randen van stuifduinen, kapvlakten, open heide en akkers. De eieren worden in de grond gelegd in juni-half juli. De nimfen komen na circa twee weken uit; de halfwasdieren overwinteren in holletjes, daarna vervellen ze nog tweemaal, waarna ze in mei volwassen worden. Bij de Veldkrekels striduleert alleen het mannetje. Dit getsjirp bestaat uit een helder, luid, regelmatig en langdurig aanhoudend: "kri....kri.....kri.....kri.....kri....". Tijdens het tsjirpen zit het mannetje meestal vlak voor het zelf gegraven holletje. Het geluid is tot op 100 meter afstand te horen.

In Limburg komt de Veldkrekkel momenteel nog voor in de gebieden: NP de Maasduinen, Tienraijsche en Swolgenerheide, Weerter- en Budeler Bergen, Tungelerwallen, Beegderheide, NP de Meinweg, Brunssummerheide en Bemelerberg. In Limburg zijn gelukkig nog enkele populaties van deze interessante soort aanwezig. De Veldkrekkel is kenmerkend voor stuifzanden, heide en schrale graslanden en kan snel reageren op beheersmaatregelen. Eigenlijk zouden alle populaties van deze bedreigde diersoort periodiek onderzocht moeten worden om het gevoerde beheer goed te kunnen volgen. Dit kan gemakkelijk en met geringe inspanningen door lokale mensen.

Gedragscodex voor beheer, onderzoek en recreatie in onderaardse kalksteengroeven in relatie tot vleermuisbescherming en -onderzoek

Zoogdierenwerkgroep, Ludy Verheggen

Het Natuurhistorisch Genootschap (Zoogdierenwerkgroep), de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven en de stichting Ir. van Schaik hebben een gedragscode opgesteld voor activiteiten die in mergelgroeven georganiseerd worden in verband met de aanwezigheid van overwinterende vleermuizen. Om verstoring van overwinterende vleermuizen te voorkomen zijn voortaan activiteiten gericht op beheer en onderhoud, onderzoek en PR-activiteiten aan regels gebonden. Groeven zijn ingedeeld in relatief vleermuisrijke objecten en relatief vleermuisarme objecten op basis van aantallen en soorten vleermuizen. Activiteiten in vleermuisrijke objecten zijn aan extra beperkingen onderhevig. Voorts dienen activiteiten gespreid over het seizoen plaats te vinden zodat met name in de winterperiode wanneer de vleermuizen in winterslaap zijn geen onnodige verstoring optreedt. De gedragscode is vooralsnog van toepassing op objecten in beheer bij de stichting Ir. Van Schaik.

Het voornemen is de code een bredere toepassing te geven en ook aan te bieden aan andere gebruikers en eigenaren van mergelgroeven.

De kat als waarnemer voor zoogdierenatlas Natuurhistorisch Genootschap, Neeltje Huizenga

Veel soorten (kleine) zoogdieren zijn lastig waar te nemen, vaak leiden ze een verborgen leven of zijn 's nachts actief. Met name van deze soorten ontbreken er nogal wat waarnemingen voor de Limburgse atlas, hulp was dus noodzakelijk!

Door verschillende oproepen in krant en lokale tv werden kattenbezitters gevraagd de muizen die hun kat van tijd tot tijd mee naar huis brengt (digitaal) te fotograferen en te voorzien van adres op te sturen naar het kantoor. Aan de hand van de foto's kon in de meeste gevallen de soort worden vastgesteld en het adres zorgt voor een plaatsbepaling.

Inmiddels zijn er ruim 200 reacties binnen gekomen, waaruit tot nu toe ruim tien verschillende soorten zijn vastgesteld, naast verschillende muizen zelfs zo nu en dan een rat of vleermuis. Op het menu van de katten stond in veel gevallen Bosmuis, Huisspitsmuis en Rosse woelmuis. Huismuizen werden meestal niet door de kat maar door hun baas gevangen.

Jongeren in het Natuurhistorisch Genootschap Natuurhistorisch Genootschap, Johannes Regelink

Tijdens de uitreiking van de Rector Cremers penning in 2004 gaf Huub Gilissen duidelijk aan dat er bij kinderen veel te weinig aandacht voor natuur is. Hij is zelf leraar aan de PABO, en vind dat er op de basisschool veel te weinig aandacht besteed wordt aan de natuur.

Na deze lezing is een visie ontwikkeld om kinderen dichter bij de natuur te betrekken. Er dient meer aandacht komen op basisscholen voor natuur en milieu. Kinderen die 'natuur' leuk vinden zullen hun weg weten te vinden naar een van de Jeugdbonden (www.JNM.nl; www.NJN.nl) waarna ze zullen doorstromen naar bijvoorbeeld het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (www.nhgl.nl)

De eerste aanzet hiertoe is nu gereed, een website (de jeugd zit meer op internet dan in de natuur!). Op deze site dienen jongeren 'warm' gemaakt te worden voor de natuur. Ze kunnen vragen stellen, foto's bekijken, bestanden downloaden en waarnemingen doorgeven.

Er gaat een 'expert' met een klas de natuur in en aansluitend kunnen de kinderen op de website (www.WatZitDaar.nl) hun waarnemingen invoeren. Een van de ze manieren om de 'hedendaagse' jeugd te interesseren voor de natuur.

Als u zelf met een klas de natuur in wilt, dan horen wij het graag via info@watzitdaar.nl.

De Veldparelmoervlinder en de Purperstreepvlinder in Limburg Vlinderstudiegroep, John Adams

Het jaar 2003 was een topjaar voor dagvlinders. Helaas was 2004 weer een normaal jaar in de nog steeds dalende trend van aantallen waargenomen vlinders, maar

2004 kenmerkte zich door waarnemingen van vlinders, die jarenlang niet werden gezien of zich voortplantten in Limburg. Het betrof hier drie soorten parelmoervlinders: de Purperstreepparelmoervlinder, de Veldparelmoervlinder en de Kleine parelmoervlinder en verder nog de lepenpage.

Genetische diversiteit van de adder in het Meinweggebied Addewerkgroep Meinweg, Pedro Janssen

In het 'Beschermingsplan Adder Limburg' staat de achteruitgang van de Adder beschreven in het Meinweggebied. De adderpopulatie is daar nu zeer versnipperd en er worden verschillende deelpopulaties onderscheiden. Deze versnippering is zeer ongunstig voor de soort. De weerstand van de deelpopulaties tegen kleine lokale bedreigingen en inteelt is sterk afgenomen en kan op den duur zelfs uitsterven tot gevolg hebben. Gelukkig zijn er naar aanleiding van het beschermingsplan talrijke maatregelen genomen, om de Adder duurzaam in Limburg te behouden.

Om meer inzicht te krijgen in het effect van isolatie op de adderpopulatie is er twee en een half jaar geleden een genetisch onderzoek gestart, door Martijn Dorenbosch en Pedro Janssen, met subsidie van de Provincie Limburg. Met dit onderzoek wordt geprobeerd een antwoord te geven

op de vraag of er genetisch verarmde deelpopulaties Adders ten opzichte van elkaar en ten opzichte van andere Nederlandse adderpopulaties aanwezig zijn. De DNA-analyse heeft plaatsgevonden aan de hand van uit de staartvene afgenomen bloedmonsters. Er wordt gebruik gemaakt van de AFLP (Amplified Fragment Length Polymorphism) methode om het DNA in kaart te brengen. De resultaten van deze methode zullen de komende maanden geanalyseerd worden en in de vorm van een rapport en artikel gepresenteerd worden.

De Lichtgroene sabelsprinkhaan Sprinkhanenstudiegroep, Paul van Hoof

In augustus 2004 werd in het Poppelmondedal een sprinkhaan ontdekt die nog niet eerder in Nederland was aangetroffen: de Lichtgroene sabelsprinkhaan (*Metrioptera bicolor*). Het ging om een langvleugelig exemplaar dat het gebied waarschijnlijk vanuit België heeft bereikt. Dit jaar en de in de komende jaren zal moeten blijken of de soort zich ook daadwerkelijk vestigt.

Atlas van amfibieën en reptielen in Limburg Natuurhistorisch Genootschap, Jacob van der Weele

Er wordt momenteel hard gewerkt aan de tweede herpetoatlas. In deze atlas wordt natuurlijk de verspreiding van alle in Limburg aanwezige soorten amfibieën en reptielen in de periode 1992 tot en met 2003 behandeld. Daarmee wordt ook de relatie gelegd met de verspreiding in de eerste atlas periode (1980-1991). In deze atlas, die specifiek ingaat op de Limburgse situatie, zal daarnaast worden ingegaan op trends in verspreiding, karakterisering van het leefgebied, Limburgs onderzoek, relatie met andere soorten en kansen en bedreigingen voor de herpetofauna in Limburg. Een de lezing van vandaag zal een overzicht worden gegeven van de voorlopige resultaten uit het onderzoek.

MIDDAGPROGRAMMA

De Geelbuikvuurpad in Zuid-Limburg RAVON, Wilbert Bosman

In 2000 verscheen het beschermingsplan Vroedmeesterpad en Geelbuikvuurpad. In de afgelopen vier jaar zijn er in de vijf leefgebieden van de Geelbuikvuurpad maatregelen ter verbetering van de leefomgeving genomen met als primair doel deze soort in die leefgebieden te behouden. Door de mogelijkheid tot individuele herkenning is de Geelbuikvuurpad bij uitstek een soort om populatieonderzoek aan te verrichten. Hierdoor kunnen de effecten van maatregelen behoorlijk goed worden gemeten. Hoe staat de Geelbuikvuurpad er nu voor?

Ecolog, het nieuwe waarnemingensysteem van het NHGL Natuurhistorisch Genootschap, Reinier Akkermans & Henk Heijligers

In 2004 is het nieuwe waarnemingensysteem 'Ecolog' van het Natuurhistorisch Genootschap in gebruik genomen. Het systeem kan vanaf elke werkplek met internetverbinding worden geraadpleegd. Tijdens het eerste jaar zijn de 'oude gegevens' overgezet naar het nieuwe systeem, zijn nieuwe gegevens ingevoerd en zijn een aantal partners geïnstalleerd. In 2005 zal het systeem worden doorontwikkeld en zal een begin worden gemaakt aan validatie van waarnemingen. Een belangrijk onderdeel in 2005j vormt de mogelijkheid om leden (waarnemers) toegang te verschaffen tot hun eigen waarnemingen. Zij beschikken dan over de mogelijkheid om deze hun waarnemingen in te zien en op topografisch kaartmateriaal weer te geven. De mogelijkheden van het systeem worden met enkele voorbeelden verduidelijkt.

De voorlopige werkatlas libellen Libellenstudiegroep, Jan Hermans

De lezing zal als introductie iets vertellen over de activiteiten van de Libellenstudiegroep vanaf 1997. Enkele gegevens uit de onlangs verschenen werkatlas libellen worden voorgesteld en toegelicht. Voorts wordt ingegaan op het inventarisatiewerk dat nog verricht moet worden: de grote witte vlekken in met name Noord-Limburg (vooral de regio ten westen van de Maas en in de 'kop' van Limburg) en Zuid-Limburg (regio Sittard, Geleen, gebied tussen de Geul en de stedenband Brunssum/Heerlen).

Drie jaar herintroductie en bescherming van hamsters in Nederland Alterra, Maurice la Haye

In 2002 werden bij Heer (onder de rook van Maastricht) de laatste burchten gevonden van de ooit wijdverspreide Limburgse (en daarmee Nederlandse) hamsterpopulatie. In hetzelfde jaar werden echter Hamsters afkomstig uit het hamsterfokprogramma uitgezet in het hamsterreservaat bij Sibbe. In de daaropvolgende jaren zijn Hamsters ook geherintroduceerd bij Amby (2003) en Heer (2004). Als gevolg van deze herintroducties zijn in alle leefgebieden kleine, en daardoor kwetsbare, populaties met Hamsters ontstaan. Het specifieke hamsterbeheer in deze leefgebieden heeft echter nog niet geleid tot een sterke groei van de hamsterpopulaties. Het extensieve akkerbeheer is weliswaar gunstig voor hamsters, maar ook voor andere kleine knaagdieren zoals Veldmuizen. Het gigantische aanbod van Veldmuizen trekt enorm veel predatoren, waardoor ook de Hamsters veelvuldig het slachtoffer worden van predatoren. Het hamsterbeheer dient de komende jaren dan ook beter afgestemd te worden op de biotoopeisen van de Hamster, wat betekent dat het beheer intensiever en grootschaliger uitgevoerd dient te worden. Ook de reguliere graanpercelen buiten de hamsterleefgebieden vormen tot de oogst een prima biotoop voor hamsters. Na de oogst zijn veel graanakkers echter ongeschikt, tenzij tijdig rekening gehouden wordt met de mogelijke aanwezigheid van hamsters. Het niet oogsten van een brede strook graan kan al voldoende zijn om een deel van de aanwezige dieren te laten overleven. Het doel om de soort duurzaam te behouden voor Limburg is nog niet gehaald, maar de afgelopen jaren zijn wel een aantal belangrijke vragen beantwoordt. Over vijf jaar zal duidelijk zijn of alle inspanningen inderdaad hebben geleid tot een definitieve 'come-back' van de Hamster in Limburg.

Een (vleugel)tipje van de nieuwe Limburgse avifauna. Vogelstudiegroep, Boena van Noorden

Limburg kent al een oude traditie op het vlak van avifauna's . In 1926 verscheen aan de hand van de nestor van de Limburgse ornithologie P.A. Hens de eerste Nederlandse streekavifauna. Hens wijdde de rest van zijn leven aan het actualiseren van deze eerste uitgave. In 1965 verscheen de tweede complete uitgaven van zijn hand. Twintig jaar later in 1985 verscheen bij het 75 jarige Natuurhistorisch Genootschap het boek Vogels in Limburg. Ook dit was een mijlpaal in de geschiedenis van de Limburgse ornithologie. Inmiddels zijn we weer 20 jaar verder en ook nu weer staat er een Limburgse avifauna op stapel. Het streven is om het boek in de loop van 2005 te presenteren. Vooruitlopend hierop wordt in deze voordracht een (vleugel)tipje van de sluier opgelicht.

Aan de hand van een aantal soortteksten zal de opbouw en inhoud van het boek uit de doeken worden gedaan. Het boek wordt een complete avifauna waarin zowel de broedvogels als de niet-broedvogels behandeld zullen worden. Het heeft een klassieke opbouw met naast inleidende hoofdstukken een soortgerichte opbouw. Hiermee wijkt het boek af van de meer thematische aanpak in de avifauna van Ganzevles *et al.* (1985), maar ligt wel weer direct in het verlengde van het boek van Hens (1965). Voor de samenstelling van de avifauna zijn vele bronnen zoals het archief van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap, de provinciale broedvogelkartering, trektellingen, watervogeltellingen, ringgegevens van het Vogeltrekstation en zelfs museummateriaal gebruikt. Het gaat om vele honderduizenden waarnemingen van meer dan 350 soorten, die nu overzichtelijk worden ontsloten. Gezien de omvang van het materiaal zal de uitgave tegen de 700 pagina's gaan beslaan.